

וינוחו בה ישראל, וינוחו בו ישראל, וינוחו בם ישראל

The most frequently asked question about שמונה עשרה for שבת is the following: why do we change the לשון of the paragraph of נא במנוחתנו so that in תפלת ערבית, we say: וינוחו בה ישראל; in תפלת שחרית we say: וינוחו בו ישראל and in תפלת מנחה we say: וינוחו בם ישראל? Let us begin by noting that none of those versions of the paragraph were recited at the time of the גאונים. Instead the following was said in the שמונה עשרה of all the תפילות on שבת:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר שבתות-ועומד בתפלה ואומר אבות וגבורות וקדושת השם . . . ואומר ומאהבתך ה' א-להינו . . . ולתת לנו ברכה ושלוש מאתך. א-להינו וא-להי אבותינו רצה נא במנוחתנו וקדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושבענו מטובך ושמה לבנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו ה' א-להינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בכך כל ישראל אוהבי שמך. בא"י מקדש השבת.

רב סעדיה גאון does not include any such language:

רב סעדיה גאון- א-להינו וא-להי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושמה נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו באהבה ורצון שבתות קדשך. בא"י מקדש השבת.

The ספר שבולי הלקט notes that both practices existed in his time (except that the word: בו was not replaced by בה or בם).

ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן פב-מה שאמרו ישמחו במלכותך פי"ה"ר אביגדור כהן צדק נר"ו שסמכו על שאומר וביום שמחתכם ובמועדיכם, ואמר מר וביום שמחתכם זה שבת. ויש לומר שעל זה סמכו לומר וישמחו בכך כל אוהבי שמך. ויש אומרים וינוחו בו ישראל אוהבי שמך:

Translation: That we include the paragraph of Yismichu B'Malchuscha in the middle Bracha of Shemona Esrei of Shabbos is explained by Rav Avigdor Kohain Tzedek (Katz) as being the result of the interpretation of the verse: Oo'Vi'Yom Simchaschem Oo'Bi'Mo'Adeichem (on your days of joy and on your holidays). Mar explained that Oo'Vi'Yom Simchaschem is a reference to Shabbos. That is also the reason some recite the words: V'Yismichu Becha Kol O'Havei Shemecha. Others say: V'Yanuchu Vo Yisroel O'Havei Shemecha.

The ספר המנהגים (טירנא) is one of the first to express reservations about reciting וישמחו בכך כל ישראל אוהבי שמך:

ספר המנהגים (טירנא)¹ מנהג של שבת-ורגילין לסיים וישמחו בכך ישראל אוהבי שמך וכו', וכן ברוב סידורים, ותימה גדולה כי אינו מעיז חתימה ולא מעיז פתיחה. וגם אין שייך שמחה

1. R. Isaac Tyrnau lived in Austria during the fourteenth and fifteenth centuries.

רק ברנלים. ומצאתי בפירוש ישן וגם שמעתי מבקיאים שיש לומר וינוחו בו ישראל מקדישי² שמך כו' והוא שפיר מעין חתימה ופתיחה וכן נראה עיקר.

Translation: There is a practice to recite the words: V'Yismichu Becha Kol O'Havei Shemecha at the end of the paragraph of Elokeinu V'Elokei Avoseinu. That wording is found in most Siddurim. It is astonishing to me that many follow that practice since the wording does not share a theme with the ending Bracha (Mikadesh Ha'Shabbos) nor does it share a theme with the opening of the Bracha (Ata Kidashta). Furthermore Simcha and Shabbos are not linked in the same manner in which Simcha and Yom Tov are linked. I found in an old commentary and I have heard that those who are careful change the wording of the paragraph to V'Yanuchu Vo Yisroel Mikad'Shei Shemecha. That wording clearly shares a theme with the ending Bracha.

The wording of: וינוחו בו ישראל מקדישי שמך was accepted by the אבודרהם without equivocating. Based on his opinion, מנהג ספרד adopted the line of: וינוחו בו ישראל:

ספר אבודרהם³ מעריב של שבת-וינוחו בו ישראל מקדישי שמך על שם (שמות כ, יא) וינה ביום השביעי וכתוב למען ינוח. וביום טוב אומר וישמחו בך על שם (דברים טז, יד) ושמחת בחגך, וגם בשבת עם יום טוב אומר וישמחו כמו שאמרנו שגם בשבת נופל לשון שמחה. ברוך אתה ה' מקדש השבת שנאמר (ברא' ב, ג) ויקדש אותך, כי השם מקדשו ולא ישראל. ומפרש במסכת סופרים (פי"ג הי"ד) כי הטעם שבחתימת שבת אין מזכירין ישראל כמו בימים טובים אלא בשבת בלבד, מפני שהשבת קדמה לישראל, שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש. וכתוב (שמות טז, כט) ראו כי ה' נתן לכם השבת, שהיה כבר.

Translation: The words: V'Yanuchu Vo Yisroel Mikadshei Shemecha are based on the verse: (Shemos 20, 11) and G-d rested on the seventh day and it is written: in order to rest. On Yom Tov we say: V'Yismichu Vecha based on the verse: (Devarim 16, 14): and you shall rejoice on your holidays. When Yom Tov falls on Shabbos it is appropriate to recite V'Yismichu as we have learned that the word Simcha also describes Shabbos. The Bracha: Baruch Ata Hashem Mikadesh Ha'Shabbos is based on the verse: (Bereishis 2, 3): and G-d sanctified the day of Shabbos; this means that G-d sanctified Shabbos and it was not our action that gave sanctity to Shabbos. It is explained in Maseches Sofrim (13, 14): the Jewish people are not mention in the closing Bracha of the middle Bracha of Shemona Esrei on Shabbos but are mentioned in the closing Bracha of the middle Bracha of Shemona Esrei on Yom Tov because Shabbos was created before there was a Jewish people as we find in the verse: that in six days G-d created the Heaven and Earth and on the seventh day, G-d rested and it is written (Shemos 16, 29) notice that G-d gave you the Shabbos. That means that Shabbos was created before the Jewish people were created.

A quick review of סידורים that follow נוסח אשכנז found at the Jewish National and University website, www.jnul.huji.ac.il, reveals that נוסח אשכנז was the last to abandon the wording of: וישמחו בך ישראל אוהבי שמך in favor of וינוחו בו ישראל מקדישי שמך. The earliest such סידור found at their website which includes the language of: וינוחו בו

2. The ספר המנהגים objects not only to saying the words: וישמחו בך but also to words: אוהבי שמך as not sharing the theme of the ending ברכה; i.e. מקדש השבת.

3. Rav David ben Rav Yosef Abudraham lived in Spain during the thirteenth century.

להבין את התפלה

סידור תפלת דרך שיח השדה is the ישראל מקדשי שמך published 1713 in Berlin.

That brief history describes how the words: וינוחו בו ישראל מקדשי שמך replaced the words: וישמחו בכך ישראל אוהבי שמך. What prompted the change in wording to בו and במ depending on the תפלה? One of the earliest sources is the מגן אברהם:

מגן אברהם⁴ סימן רסח-בע"ש כתוב בשם כ"ג מה"ב מנהג לומר בליל שבת וינוחו בה וביום וינוחו בו ובמנחה וינוחו במ:

Translation: Concerning Shabbos, the book Knesses Gedola provides that it is customary to recite the words: V'Yanuchu Bah on Friday night; V'Yanuchu Bo on Shabbos morning and V'Yanuchu Bom for Shabbos Mincha.

The מגן אברהם does not provide a reason to vary the text. Not all accepted his practice:

אליה רבה⁵ סימן רסח-כתב שיירי כנסת הגדולה [הגהות טור אות ב] ומגן אברהם [סוף סק"ג] מנהג לומר בליל שבת וינוחו בה, וביום וינוחו בו, ובמנחה וינוחו במ ע"כ, ומגדולים שהבאתי לא משמע הכי.

Translation: The book: Shayarei Knesses Gedola and the Magen Avrohom provide that it is customary to recite the words: V'Yanuchu Bah on Friday night; V'Yanuchu Bo on Shabbos morning and V'Yanuchu Bom for Shabbos Mincha. From the words of some of the Gedolim that I quoted it does not appear to be appropriate to do so.

Why vary the wording from בה to בו and then to במ?

ערוך השולחן⁶ אורח חיים הלכות שבת סימן רסח-סעיף יד-יש מקומות שבברכת רצה במנוחתינו בערבית אומרים וינוחו בה, ובשחרית וינוחו בו, ובמנחה וינוחו במ [מג"א סק"ג]. ונראה לי הטעם דהנה שבת נקראת בתורה לשון נקבה ולשון זכר; כי קדש היא לכם מחלילה מות יומת [שמות לא, יד] הרי לשון נקבה; וכתב בויהל [שם ב] וביום השביעי וגו' כל העושה בו מלאכה וכן כתיב [שם כ, ח] זכור את יום השבת לקדשו וכן שומר שבת מחללו [ישעיה נו, ב] הרי לשון זכר. ולכן בלילה שיש בתורה לשון נקבה ליל אומרים בה ויום הוא תמיד לשון זכר בתורה לכן אומרים בו ובמנחה שהוא סמוך לערב כלול משניהם אומרים במ.

Translation: There are localities where it is customary to recite the words: V'Yanuchu Bah on Friday night; V'Yanuchu Bo on Shabbos morning and V'Yanuchu Bom for Shabbos Mincha (Magen Avrohom 113). It appears to me that the reason to do so is based on the fact that in the Torah, the word: Shabbos appears in female gender and in male gender. In the verse: Because it is holy to you, those who desecrate it shall be put to death (Shemos 31, 14), the word Shabbos appears in female gender. We further find in Parshas V'Yakheil the following: on the seventh day etc. whoever performs work during it and it is written: (Shemos 20, 8) remember Shabbos to sanctify it and it is written: guard against violating Shabbos (Isaiah 56, 2). In each of those references, Shabbos is referred to in male gender. As a result, at night, we refer to Shabbos in female

4. R. Avraham Ha-Levi Gombiner was born ca. 1637 in Gombin, Poland, and died in Kalisch in 1683.

5. R. Eliyahu b. R. Binyamin Wolf Shapiro was born in Prague c. 1660. He was a disciple-colleague of R. Avraham Gombiner, author of the Magen Avraham.

6. Rabbi Yechiel Michel ben Rabbi Aaron HaLevi Epstein was born in 1829 in Bobroisk, Russia.

gender as does the Torah and recite the word: Bab. In the morning we refer to Shabbos in male gender as does the Torah and recite the word: Bo. At Mincha time on Shabbos we include both male and female gender by reciting the word: Bom.

A second reason:

שו"ת יהווה דעת⁷ חלק ה סימן ל-שאלה: האם בתפלת מנחה של שבת נכון יותר לומר וינוחו בו כל ישראל, או וינוחו בם? תשובה: בשירי כנסת הגדולה (סימן רסח סק"ב) כתב, מנהגינו לומר בתפלת ערבית של שבת, וינוחו בה, ובשחרית וינוחו בו, ובמנחה וינוחו בם, ונראה לי הטעם שבלייל שבת היא ככלה בבית אביה, לכן אומרים וינוחו בה, ובשחרית היא ככלה בבית חמיה, שעיקר השמחה בבית החתן, לכן אומרים וינוחו בו. ובמנחה וינוחו בם, שלאחר מכן שניהם עיקר.

Translation: Question: As a part of Tefilas Mincha on Shabbos, is it better to recite the words: V'Yanuchu Bo Yisroel or V'Yanuchu Bom Yisroel? Answer: In the book: Shiyurei Knesses Ha'Gidola (Siman 362, 2) the author writes: our custom for Tefilas Arvis on Friday night is to recite the words: V'Yanuchu Bab, in Shacharis, V'Yanuchu Bo and in Mincha, V'Yanuchu Bom. The reason for this appears to me to be that on Friday night Shabbos is like a bride still living in her father's house and so we refer to Shabbos in female gender and say: V'Yanuchu Bab. During Shacharis, Shabbos is like a bride who has entered her husband's house. Since the main Simcha of a wedding is celebrated at the groom's house, we refer to Shabbos at that time in male gender and say: V'Yanuchu Bo. At Mincha, we say: V'Yanuchu Bom because by that time the bride and groom are a married couple. We then refer to them in the plural number.

א-להינו וא-להי אבותינו Let us return for a moment to the version of the paragraph of א-להינו וא-להי אבותינו found in סדר רב עמרם גאון רצה נא במנוחתנו שמונה עשרה on יום טוב and the paragraph of א-להינו וא-להי אבותינו רצה נא במנוחתנו recited on שבת. Perhaps we need to view the practice of רש"י to recite אתה בחרתנו as the middle ברכה of שמונה עשרה for תפלת שחרית on שבת in light of this similarity:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תפילת המועדות-השיאנו ה' א-להינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום כאשר רצית ואמרת לברכנו, כן תברכנו סלה. קדשנו במצותיך, ותן חלקנו בתורתך. ושבענו מטובך ושמח לבנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו ה' אלהינו בשמחה ובששון מועדי קדשיך, וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך. ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים.

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר שבתות-א-להינו וא-להי אבותינו רצה נא במנוחתנו וקדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושבענו מטובך ושמח לבנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו ה' א-להינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך. בא"י מקדש השבת.

7. Rabbi Ovadia Yossef who was born in Baghdad in 1920 and later became Chief Sephardic Rabbi of Israel.

SUPPLEMENT

FURTHER VARIATIONS IN THE PARAGRAPH OF

א-להינו וא-להי אבותינו רצה במנוחתנו

Not all נוסחאות substituted the line: וינוחו בו ישראל מקדשי שמך for the line: וישמחו בך א-להינו וא-להי אבותינו רצה במנוחתנו. Here is the paragraph of וינוחו בו ישראל אוהבי שמך according to נוסח רומא:

נוסח רומא-א-להינו וא-להי אבותינו, רצה במנוחתנו, קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך, שבענו מטובך, שמחנו בישועתך, וטהר לבנו לעבדך באמת, והנחילנו ה' א-להינו באהבה וברצון שבת קדשך, וישמחו בך ישראל מקדשי שמך. בא"י מקדש השבת.

In other נוסחאות, the words of the paragraph of א-להינו וא-להי אבותינו רצה במנוחתנו do not vary for the different תפילות on שבת:

נוסח רומניא-א-להינו וא-להי אבותינו, רצה במנוחתנו, קדשנו במצותיך תן חלקנו בתורתך, ושבענו מטובך, ושמח את נפשינו בישועתך, וטהר את לבנו לעבדך באמת ובלבב שלם, והנחילנו ה' א-להינו באהבה וברצון את שבת קדשך, וינוחו בו ישראל המקדשים את שמך. בא"י מקדש השבת.

נוסח תימן-א-להינו וא-להי אבותינו, רצה נא במנוחתנו, קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך, ושמח נפשינו בישועתך, ושבענו מטובך. וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו באהבה וברצון שבת קדשך, וינוחו בם כל ישראל אוהבי שמך. בא"י מקדש השבת.